

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta tělesné výchovy a sportu

Studijní obor: Tělesná a pracovní výchova zdravotně postižených

Začleňování dětí se specifickými potřebami

do procesu vzdělávání

(historicko – srovnávací práce)

Vývoj legislativy v Čechách od roku 1918 do současnosti

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Kateřina Soudná

zpracoval:

Barbora Dubcová

Srpen 2007

Abstrakt

Název práce: Začleňování dětí se specifickými potřebami do procesu vzdělávání (historicko-srovnávací práce)

Vývoj legislativy v Čechách od roku 1918 do současnosti

Cíle práce: Cílem práce je vyhledat historické právní dokumenty týkající se začlenění dětí se specifickými výukovými potřebami do procesu vzdělávání a porovnat je se současnou legislativou. Analyzovat, jak se v průběhu 20. století měnilo právní zakotvení postavení dětí s postižením v rámci vzdělávacího systému. Jak se ve starších zákonech posuzovaly handicapované děti. Zjistit a porovnat kvalitativní a kvantitativní rozdíly právních ustanovení vztahujících se ke vzdělávání dětí s postižením.

Metoda: Analýza jednotlivých pramenů – zákonů, vyhlášek, vládních nařízení, metodických pokynů a jejich vzájemné porovnání především z hlediska časového, kvalitativního i kvantitativního. Ke splnění cílů jsem využila literární rešerši odborné literatury, českých internetových odkazů a vlastní zkušenosti s handicapovanými v rámci středoškolského studia, z absolvovaných praxí v průběhu studia na UK FTVS.

Výsledky: Z popisovaných právních dokumentů v průběhu dějin vyplývá stále větší snaha o začleňování zdravotně postižených do společnosti. Tato snaha je patrná i z postupného vytváření a vylepšování právních podmínek pro vzdělávání lidí s nejrůznějšími handicap. Z kvantitativního hlediska (podle množství přijatých zákonů, vyhlášek a pokynů) vyplývá, že po roce 1989 se na děti se specifickými vzdělávacími potřebami zaměřovala legislativa podstatně více než v minulých obdobích, a to jak v množství zákonných ustanoveních, tak v jejich rozpracovanosti. Z toho vyplývá stále větší otevřenost společnosti k problémům postižených a snaha o jejich integraci a zkvalitnění jejich života.

Klíčová slova: zákon, vyhláška, metodický pokyn, handicap, zdravotní postižení, vzdělávání, integrace

Abstract

Title: Integration of children with specific needs in the educational process (historical - comparative work) Legislation development in Bohemia from 1918 till nowadays

Goals: The goal of this thesis is to search out historical legal documents concerning the integration of children with specific educational needs in the educational process and to compare them to the current legislation. To analyse how legal regulations of status of children with disabilities changed during the 20th century within the system of education; how the handicapped children were judged according to the older laws. To find out and to compare qualitative and quantitative differences in legal regulations relating to the education of handicapped children.

Method: Analysis of individual sources – laws, public notices, statutory orders, guidelines and their inter-comparing mainly in terms of time, quality and quantity. To achieve the goals, I used literal retrievals of specialised literature, Czech internet links and my own experience with the handicapped people gained during my studies at secondary school and from the performed practice during my studies at UK FTVS.

Findings: From the described legal documents running through the history, there emerges greater tendency of integration of the handicapped people into the society. This tendency is noticeable even from gradual making and improving legal conditions for educating people with all sorts of handicaps. From the quantitative point of view (the number of passed laws, notices and guidelines), there emerges that after 1989, the legislation concentrated on children with specific educational needs considerably more than during the past periods, and that is in the number of legal regulations and also in their degree of completion. That emerges steady growing frankness of the society towards the problems of the handicapped people and the tendency of integration and enhancement of their lives.


Keywords: law, public notice, guideline, handicap, health disability, education, integration

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Kateřině Soudné za odborné vedení práce, vstřícný přístup, rady a cenné náměty. Dále bych chtěla poděkovat JUDr. Josefu Hovořákovi a JUDr. Petru Roskotovi za odborné rady v oblasti legislativních otázek.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svoji práci čerpala.

Praha dne 31.7.2007



Barbora Dubcová

Svoluji k zapůjčení své bakalářské práce ke studijním účelům.

Žádám, aby byla vedena přesná evidence vypůjčovatelů, kteří musí pramen převzaté literatury řádně citovat.

Jméno a příjmení:	Číslo OP:	Datum vypůjčení:	Poznámka:
-------------------	-----------	------------------	-----------

OBSAH

1	Úvod.....	7
1.1	Úkoly práce.....	7
1.2	Cíle práce.....	8
2	Problematika handicapovaných.....	8
2.1	Charakteristika handicapovaných.....	8
2.2	Terminologie v oblasti péče o handicapované.....	10
2.3	Historické postoje k handicapovaným.....	10
2.4	Integrace handicapovaných.....	14
2.5	Právní normy.....	16
3	Vývoj legislativy.....	17
3.1	Přelom 19. a 20. století.....	17
3.1.1	Hospodářsko – politická charakteristika.....	17
3.1.2	Legislativa.....	17
3.2	Období první republiky (1918 – 1938).....	19
3.2.1	Hospodářsko – politická charakteristika.....	19
3.2.2	Legislativa.....	20
3.3	Období nacistické okupace 1939 – 1945.....	22
3.3.1	Hospodářsko – politická charakteristika.....	22
3.4	Období poválečné a budování socialismu 1946 – 1989.....	23
3.4.1	Hospodářsko – politická charakteristika.....	23
3.4.2	Legislativa.....	23
3.5	Současné období (od roku 1989).....	28
3.5.1	Vývoj v současném období.....	28
3.5.2	Legislativa.....	28
4	Diskuse.....	40
5	Závěr.....	42
6	Literatura.....	43

1 Úvod

V každé společnosti bez ohledu na stupeň jejího vývoje je určitá část populace handicapována. Přístup společnosti k těmto jednotlivcům a jejich začleňování do ní je obrazem vyspělosti a její úrovně. Tento vývoj se dá vysledovat mimo jiné i z právních dokumentů (zákonů, vyhlášek apod.), které určují obecný kodex, rámec chování společnosti k postiženým jednotlivcům.

Postižení můžeme z hlediska existence jedince chápat jako náročnou životní situaci, dlouhodobě působící na daného člověka zatěžujícím vlivem, způsobující stres. Stav, který člověku ztěžuje jeho každodenní životní situaci a vyvolává řadu konfliktů, z nichž některé jsou pro postiženého často neřešitelné (např. životní cíle proti reálným možnostem jsou limitované postižením) a může způsobovat řadu frustrací.

Každý z nás se může kdykoliv ocitnout v situaci, kdy se s výše zmíněnými problémy bude vyrovnávat. Stačí chvilka nepozornosti a člověka vyřadí z jeho dosavadního života těžký úraz nebo vážná nemoc, případně "pouze" zestárnutí. Tito lidé si na novou životní situaci mnohdy zvykají hůře než lidé, kteří jsou postižení již od narození nebo od mládí a jsou na překážky spojené se svým handicapem více či méně zvyklí. Základ podpory a pomoci znevýhodněným lidem je v rukou státu, který svou legislativou určuje míru pomoci a možnosti, které lze konkrétně využít.

Proto jsem si pro svou bakalářskou práci zvolila téma, které má spojitost s integrací respektive vývojem legislativního zakotvení integračních snah (a tím i postoje státu k handicapovaným občanům) v rámci vzdělávacího systému společnosti. Toto téma nebylo zpracováno a úzce se vztahuje k mému studijnímu oboru. Získávání podkladů vyžadovalo systematickou a usilovnou práci při zpracování velkého objemu studijních materiálů.

1.1 Úkoly práce

Úkolem a cílem zvoleného tématu práce bylo analyzovat, jak se v průběhu 20. století měnila legislativa, která zajišťovala začlenění handicapovaných dětí do vzdělávacího systému. V současné době rozvinuté praxe speciálně pedagogické je důležité vracet se ke kořenům, k začátkům procesů vzdělávání dětí s postižením, neboť

jen tak můžeme porovnat, jak dalece pokročil současný vývoj oproti minulým desetiletím. Je zajímavé a poučné pracovat s dokumenty konce 19. století a moci je pročitat. Důležité bylo zjistit i to, jak se ve starších zákonech posuzovaly handicapované děti, zda se o nich zákon vůbec zmiňoval či zda je nebral na vědomí a odsunoval na okraj společnosti.

Snahou mé práce bylo nalézt a porovnat historické právní dokumenty týkající se tématu a srovnat je se současnou legislativou. Musím popravdě přiznat, že jen vyhledávání a prostudování právních dokumentů bylo časově velmi náročné – ve studovnách jsem strávila řadu hodin.

Svou práci jsem rozdělila na několik částí, kde se zabývám charakteristikou postižených, terminologií v oblasti péče o handicapované, historickými postoji ke zdravotně postiženým a integrací handicapovaných. Dále kvalifikuji základní právní normy, se kterými jsem pracovala při zpracovávání legislativního vývoje. Další část mapuje historický vývoj legislativních dokumentů z hlediska handicapovaných od přelomu 19. století po současnost.

1.2 Cíle práce

- Vyhledat a porovnat legislativní ustanovení týkající se procesu vzdělávání dětí se speciálními výukovými potřebami. od roku 1918 do současnosti
- Zjistit, jak zákony posuzovaly děti s různými typy postižení
- Zjistit, jaké měli děti s postižením možnosti vzdělávání
- Popsat změny v zákonech (kvalitativní i kvantitativní)

2 Problematika handicapovaných

2.1 Charakteristika handicapovaných

Přítomnost postižení, bez ohledu na jeho druh a závažnost, zatěžuje mimořádně jedince i při vytváření obrazu sebe sama, zasahuje do sebehodnocení a často vede ke vzniku neurotizujících pocitů méněcennosti. Snahy překonat tyto stavy mohou vést někdy k opačnému reagování – tj. k zvýšenému sebehodnocení až sebepřeceňování, případně ke kladení přemrštěných cílů. Příliš vysoký a nedosažitelný cíl může být volen

záměrně; selhání pak není výjimečné a cíle dosahuje jen málokdo i ze zdravých – nemusí pak být prožíváno bolestně a v souvislosti s postižením. Přiměřené sebehodnocení, vědomí vlastních kvalit a možností jako základ rovnováhy osobnosti je pro postiženého jedince, který reálně v některé oblasti selhává, velmi obtížně dosažitelné.

Často se u postižených setkáváme s obtížemi v sociálním styku. Způsobují to nejen předsudky okolí, ale existují i překážky ze strany postiženého, jeho osobnostní rysy jako případná vztahovačnost a agresivita, nedůvěra, nejednou i minulé špatné zkušenosti. Svou roli hraje také to, že většina postižených vyrůstá v chráněném prostředí specializovaných zařízení, z čehož vyplývá malá příležitost pro vytváření sociálních vztahů v běžném prostředí v období, které je pro rozvoj sociálních dovedností nejdůležitější, tj. v dětství a dospívání. Uzavřený způsob života v chráněném a chápajícím prostředí může také ovlivnit představu postiženého o tom, jak by se k němu ostatní lidé měli chovat. Je pak velikým rozčarováním skutečný přístup, který zřídka kdy naplňuje představy. Postižený má pak tendenci vnímat okolí jako více nepřátelské, než ve skutečnosti je.

Variabilitu různých stránek osobnosti handicapovaných v závislosti na typu a závažnosti postižení není jednoduché charakterizovat, protože především působí obecné problémy situace postiženého se svými důsledky a individuální způsob vyrovnávání se s nimi. Variabilitu podle typu postižení nalézáme převážně tam, kde je vznik určitých reakcí přímo vázán na typ postižení. U sluchově postižených a jedinců s poruchami řeči je společným problémem postižení v řeči a tím snížená možnost komunikace. V obou případech dochází ke vzniku podobných rysů osobnosti: uzavřenost, malá sociabilita, plachost. Setkáváme se však s tím, že podstatou postižení je právě specificky změněná osobnost jedince. Jedná se o disharmonický vývoj dítěte či v dospělosti o psychopatickou osobnost, kde postižení je v odlišném vývoji osobnosti s charakteristickými rysy jako egocentričnost, nedostatečný rozvoj citové stránky a morálních zábran, neschopnost přijetí a respektování morálních norem apod. Některé druhy postižení svou povahou zasahují specificky osobnost postiženého. Jedná se především o mentální retardaci, kde nižší úroveň rozvoje mentálních funkcí a úroveň inteligence vede k určité převaze afektivity, která není regulována jinými funkcemi. Na druhou stranu např. jedinci s Downovým syndromem se vyznačují velkou schopností

sociální adaptace a jsou velmi milí a přátelští v kontaktu se svým okolím. Společné rysy osobnosti lze najít i u dětí, které v útlém dětství trpěli psychickou, zvláště citovou deprivací. Mají malou vytrvalost, nízkou snahu uplatnit se, nesoustředěnost, malou iniciativnost. Pozorujeme u nich neschopnost navazovat citové vztahy nebo naopak navazování těchto vztahů je příliš rychlé, povrchní, bez výběru a dlouhého trvání.

2.2 Terminologie v oblasti péče o handicapované

Na první pohled je patrné, že v označování postižených osob v průběhu vývoje neexistuje jednota. V zákonných a oficiálních opatřeních se na poli školském setkáváme s pojmy defektní děti či mládež vyžadující zvláštní péči, děti se speciálními vzdělávacími potřebami, v rovině pedagogické a psychologické je variabilita daleko širší: objevuje se zde názvosloví jako defektivní, s vadami sluchu, zraku..., postižení. Zdravotnictví používá označení nemocný, zdravotně poškozený, abnormální, deviantní, oslabený... V resortu práce a sociálního zabezpečení se často mluví o invalidech, dále se používají termíny postižený, poškozený, práce neschopný, se změněnou pracovní schopností, bezmocný, handicapovaný apod. Každý z řady termínů byl a nebo je vhodný pro určitou dobu. Označování handicapovaných prochází v průběhu vývoje řadou změn, hledá se označení, které by nebylo stigmatizující, zraňující či pejorativní. V poslední době se široce rozšířil termín „zdravotně postižený“, často se užívá i pojmu „handicapovaný“ (znevýhodněný).

„**Handicap** je nepříznivá situace pro daného člověka, vyplývající z poruchy, která znemožňuje plnění úloh, jež jsou pro tuto osobu normální v závislosti na věku, pohlaví a sociálních i kulturních činitelích“. (Wood, 1980)

2.3 Historické postoje k handicapovaným

Postižení, nemoc, slabost všeho druhu jsou nejen protipóly ne-postižení, zdraví a síly, ale ve své komplementaritě jsou součástí lidského údělu stejně jako narození a smrt.

Již od počátku lidské společnosti existovali mezi jejími členy jedinci, kteří se odlišovali od ostatních různým způsobem: vzhledem, smyslovými či tělesnými vadami, duševním stavem či chorobami. Otázka, která se nabízí, zní: Jak se společnost s těmito

lidmi vyrovnávala a jak k nim přistupovala? Jisté je, že se vztah k těmto jedincům v průběhu dějin proměňoval v závislosti na vývoji společnosti. Možná lze z pohledu historie pochopit i zdroj současných postojů či předsudků, které přetrvávají v obecném povědomí.

Společnost na každé úrovni svého vývoje vytváří pravidla soužití, hodnoty a normy, které si v průběhu socializace každý jedinec uvědomí a řídí se jimi. Je to nutná podmínka pro to, aby mohl člověk ve společnosti žít.

Ti lidé, kteří se odlišují, a to nejen v chování, ale i svým fyzickým vzhledem či jinými charakteristikami, jsou zpravidla vnímáni jako cizí, ohrožující nebo nebezpeční.

U zvířat se setkáváme s odmítáním jedinců téhož druhu, kteří nevykazují stejné fyzické znaky – nejsou rozpoznáváni jako příslušníci druhu. Na postoj k postiženým či oslabeným příslušníkům sociální skupiny měl zcela jistě vliv tlak vnějších okolností, můžeme říci ekonomická situace skupiny. Tam, kde se obtížně zajišťuje materiální přežití (především dostatek potravy) nebo kde se setkáváme s mimořádně náročnými vnějšími podmínkami, lze jen těžko věřit, že by si sociální skupina mohla dovolit živit jedince, který nemůže přinést užitek a ještě ji zatíží nutnou péčí o něj. Příkladem budiž starověké město Sparta, kde docházelo k třídění nemluvňat podle jejich předpokládané pozdější zdatnosti ve vojenské službě. Některé primitivní kmeny zabíjely děti, které se narodily příliš brzy po předchozím a matka je nemohla současně kojit. Rozhodovalo se mezi prospěchem jednotlivce a skupiny.

Tělesně či smyslově postižení jsou v populaci spíše výjimeční a odlišují se tím ve svůj neprospěch od běžných norem populace. Důležité je i hledisko estetické. Zvláště výrazně se projevilo v antickém Řecku a Římě, kde celá kultura byla založena na souladu krásy těla a ducha, tudíž lidé zmrzačení či odpuzující vzhledem byli zatracováni. Příčiny narození postiženého dítěte byly zpravidla přičítány neznámým, negativním vlivům (uhranutí, očarování matky). Tento jedinec je proto považován za potencionální nebezpečí pro skupinu z hlediska neznámých a tím už nebezpečných sil. Ještě dnes se můžeme setkat s názorem, že slepý či tělesně postižený je zároveň i mentálně retardovaný. Často se předpokládá i pokřivení charakteru.

Vlivem náboženských představ vstupuje do chápání postižení i boží vůle, úmysl – buď v podobě boží zkoušky či trestu. Na druhé straně se ve středověku objevuje postižený jako předmět soucitu a křesťanské lásky, ze které vyplývá nutnost péče o něj.

Ve středověké kultuře byli všichni lidé viděni jako děti Boží. I duševně nemocní měli tedy své místo v přirozené komunitě. Prvními zařízeními pro osoby, které se z jakéhokoliv důvodu nemohly sami o sebe postarat, byly tak zvané "špitály", vznikající při klášterech. Český pojem špitál vychází ze slova **hospital**, které je samo odvozeno od latinského "hospes" - cizinec. Hospitaly byly místem pro pomoc všem "cizincům", kteří se ocitli v nouzi, tedy lidem, kteří neměli přirozené zázemí v místní komunitě, včetně duševně nemocných. Péče v těchto zařízeních byla vnímána celistvě, naplňovala sociální, tělesné i duševní potřeby. Od návštěvníků těchto zařízení se očekávala pokora a trpělivost - patientia, odtud slovo pacient. U některých klášterů a poutních míst vznikaly osady pro duševně nemocné. Bylo o ně všestranně postaráno, ale zároveň jim byla ponechána maximální samostatnost.

Na konci středověku, kdy probíhal boj církve o udržení dominantních pozic ve společenském řádu, byli duševně nemocní inkvizicí často použiti jako obětní beránci pro demonstraci moci. Jejich "nerozum" byl označován za posedlost ďáblem, a jako čarodějnice a čarodějníci byli upalováni.

V renesanci, kdy docházelo k rozkvětu měst, byly "nepohodlní lidé" narušující klid a harmonii vykazováni za městské zdi, do odlehlých domů či zavírání do cel vězení. Městské nemocnice se staly spíše místem pro tělesně nemocné, duševně nemocní a lidé sociálně nuzní již nebyli považováni za správné pacienty.

Se vznikem industriální společnosti v době osvícenství je racionalita, oproti středověké mystice a imaginaci, hlavním filozofickým principem společnosti. Toho, kdo je "nerozumný", je třeba převychovat, a pokud to nejde, učinit ho sociálně "neviditelným". V této době vznikají zařízení pro "převýchovu" vagabundů, nevěstek, ale i duševně nemocných. Nepřevychovatelní jsou umísťováni do azylových zařízení. "Šílenci" jsou v těchto zařízeních někdy předváděni za úplatu veřejnosti jako kuriozita, stejně jako vzácná zvířata umísťovaná do tehdy vznikajících zoologických zahrad. Poprvé se objevuje institut zbavení svéprávnosti. Medicína se stává součástí státního systému a je jí určena spoluzodpovědnost za pořádek a bezpečnost.

V době průmyslové revoluce je zapotřebí dostatek pracovních sil; mimo jiné je nutné osvobodit rodiny od členů potřebujících péči. Pro staré lidi vznikají starobince, pro osamělé děti sirotčince, pro duševně nemocné ústavy pro choromyslné. První takovéto instituce vznikají v Anglii, Francii, později v Německu. Do těchto zařízení

jsou umístováni nemocní z nižších sociálních vrstev. Bohatší nemocní mají povětšinou jiný typ zabezpečení - domácího lékaře, lázně atd.

Nově vznikající instituce financované státem mají v podstatě jak zadání pomoci duševně nemocným, tak ale i zadání je kontrolovat. V tom měly instituce pro duševně nemocné společnou funkci s vězeňskými zařízeními. Často měla i architektonická podoba těchto budov řadu společných rysů. Vnitřní uspořádání jak azylových zařízení pro duševně nemocné, tak vězeňských zařízení bylo konstruováno tak, aby bylo možno z jednoho místa vidět velkou část prostoru. Toto technokratické pojetí mělo zajišťovat maximální efektivnost kontroly.

Pozitivní stránkou vzniku specializovaných zařízení pro duševně nemocné byla možnost specializace těch, kteří se o ně v zařízeních starali. Psychiatrie se formuje jako instituce, která nachází své zaštitění v oblasti medicíny. Vedle pozitivních stránek této záštity je tu však i negativní rys: zúžení pohledu na problematiku duševně nemocných na převážně somatický aspekt.

Potřeba specifických, nově definovaných cílů péče o tělesně a duševně nemocné vzniká v demokraticky a ekonomicky vyspělých státech po druhé světové válce v souvislosti se všeobecným hnutím humanizace a vzrůstu významu lidského individua a jeho práv. Skupiny různě zainteresovaných lidí poukazovali na nevyhovující etické i hmotné podmínky péče o zdravotně postižené. Velké psychiatrické nemocnice, dominantní část péče o duševně nemocné v té době, byly kritizovány jako systém. Negativně byla vnímána jejich tendence k "**institucionalizaci**" problému pacienta, naprostá odlidštěnost, kdy pacient byl na posledním místě. Poukazovalo se na to, že bez návazných služeb umožňujících získat či využít dovednosti nezbytné k běžnému životu má péče pouze medicínská jenom omezený dosah. V rámci tohoto postoje vznikala řada alternativ institucionální péče, snažících se poskytovat péči v celkově jiné koncepci vidění pacienta - klienta. Pohled je zaměřen na respektování všech potřeb pacienta vyplývajících z jeho nemoci, poskytovat péči s maximálním respektem k běžným podmínkám života. V souvislosti s těmito trendy se objevují pojmy deinstitutionalizace a komunitní péče.

Jako **komunitní péče** je označován systém terapie, pomoci a podpory, který je obsahově i organizačně uspořádán tak, aby byl schopen pomoci lidem i s vážnějším zdravotním (psychickým) postižením žít co možná nejvíce v podmínkách běžného

života, subjektivně co nejpokojivějším způsobem. Znamená to, že péče je poskytována k tomu určenými profesionály přímo v komunitě. Pod pojmem komunitní péče není tedy míněna jakási zcela nová technologie stojící vedle tak zvané "klasické" nemocniční péče. V komunitní péči se používá mnoho metod a přístupů známých z institucionalizované péče. Často jsou však pro podmínky komunitní péče modifikovány, specifikovány.

Výše zmíněné historické postoje ke zdravotně postiženým však mohou přetrvávat i u dnešního civilizovaného člověka. Do velké míry je to způsobeno tím, že v České republice byli postižení uměle oddělováni od společnosti a jen málokdo se s nimi skutečně setkával. Pro vztah k postiženým je podstatný vývoj lidské společnosti jako celku a to směrem k toleranci a schopnosti akceptovat odlišnost. Pouze překročíme-li konvence a stereotypy, nebude postižený vnímán pouze pod zorným úhlem postižení, ať už s odmítáním nebo se soucitem.

2.4 Integrace handicapovaných

V současné době slyšíme ze všech stran o integraci, začleňování osob se zdravotním postižením do společnosti. Integraci lze definovat jako „stav soužití postižených a nepostižených při přijatelně nízké míře konfliktnosti vztahů těchto skupin“ (Jesenský, 1993). Světová organizace pro zdravotní poškození, tělesné poškození a handicap definuje handicap nikoli jako charakteristiku člověka, ale jako něco, co se objeví, jestliže je nepřístupné životní prostředí konfrontováno s osobou s funkčním poškozením. Jedná se o ztrátu nebo omezení příležitosti účastnit se života společnosti na stejné úrovni jako ostatní. Označuje „zátěž“ nějakého onemocnění, tělesné vady, postižení.

Nejlepší cestou dosažení integrace je umožnit zdravotně handicapovaným vést co nejvíce samostatný život bez závislosti na jiných. To znamená poskytnout jim takové individuální zdroje a sociální služby umožňující přístup ke stejným sociálním, politickým, ekonomickým a kulturním příležitostem jako občanům nepostiženým.

Prostředky k tomu jsou sociální rehabilitace, enkulturace (proces osvojování si kultury), speciální výchova a vzdělávání, psychologické působení a pracovní uplatnění.

Integrace některých skupin postižení výrazně podporují rehabilitační, kompenzační a reedukční pomůcky a také odstraňování technických, organizačních a jiných bariér.

V procesu integrace zdravotně postižených spoluobčanů do společnosti je nutné se zaměřit především na podchycení a rozvíjení uchovaných schopností a jejich rozvoj a ne poukazovat na vzniklý handicap.

Základem procesu integrace je snaha o odstranění bariér, které handicapovaným v uplatnění jejich schopností brání. Tyto bariéry jsou nejen fyzické, ale i psychické. Fyzickými bariérami rozumíme reálná omezení v prostředí, ve kterém žijeme, ve kterém se každý den pohybujeme. Komplikují nebo zcela znemožňují pohyb osob s postižením v daném prostředí. Psychické bariéry jsou na obou stranách, u osob zdravých i postižených. Zdraví mnohdy nevědí, jak s postiženými osobami jednat, proto se jim raději vyhýbají. Někteří mají jakýsi zvláštní pocit viny, že oni jsou zdraví, zatímco druhý je více či méně bezmocný. „Zdraví“ lidé často nevědí, jaké zdravotní komplikace postižení přináší a zda je osoba pohybující se na vozíku schopna komunikace. Osoba s postižením se cítí být vyřazena ze společnosti do té míry, jak se k ní chová její okolí. Přítomnost fyzických bariér situaci jenom zhoršuje. Navíc vážným psychickým problémem je vyrovnání se změněnou životní situací. Zejména došlo-li k náhlé změně života a životního stylu pro neočekávanou těžkou nemoc či úraz. Tito lidé si mnohem více uvědomují fyzické bariéry ve svém okolí než ti, kteří se s postižením narodili a odmalička jsou zvyklí na každodenní boj s překážkami.

Více či méně může svým přístupem pomoci každý. Třeba tím, že si uvědomí, že již zítra může být i jeho život zcela jiný, a že osoba s handicapem se od "zdravé" liší jen na první pohled - "pouze" nevidí, neslyší či nechodí. U člověka je přece rozhodující, jaký je uvnitř, a ne jak vypadá jeho tělesná schránka.

Škola má zároveň s rodinou nejvýznamnější vliv na vývoj a rozvoj všech složek osobnosti dítěte. Cílem by mělo být zařadit co nejvíce postižených dětí mezi zdravé vrstevníky. Mohlo by se tím zamezit i vzniku psychických bariér mezi postiženými a nepostiženými jedinci. Zapojení postižených dětí do běžného školního kolektivu posílí jejich sebevědomí, ctižádost a sociálně adaptační schopnosti, ale napomůže i vytváření nezkrasleného obrazu, který o nich budou mít jejich spolužáci. Naopak, je-li zdravotní postižení natolik závažné, že neumožňuje zařazení do běžných škol, je na místě podporovat zakládání a rozvoj speciálních škol, domovů rodinného typu, stacionářů či

specifických komunit (včetně chráněných dílen) apod. V těchto zařízeních však nesmí být postižení jedinci izolováni, měli by se účastnit společenských aktivit se svými nepostiženými vrstevníky, k čemuž směřuje perspektiva komunitní péče (viz výše).

2.5 Právní normy

Jelikož celá má práce se zabývá především legislativním vývojem na poli školské problematiky, je nutné vymezit terminologicky právní normy.

„Právní normu lze definovat jako obecně závazné pravidlo chování, jehož dodržování je vynutitelné státní mocí.“ (Hutař, 1999). Aspekt donucení předpokládá, že právní norma byla vytvořena na základě jasných kritérií. Existuje několik druhů právních norem, jakožto nástrojů právní regulace.

Celý právní systém je tvořen pyramidou právních předpisů, které spolu musí vytvářet uzavřený celek. Podle právní síly se člení **normy na primární (zákonné)**, jimiž jsou ústava, ústavní zákony, zákony, zákonná opatření a **sekundární (podzákonné)**, kam spadají vládní nařízení, právní předpisy vydávané ministerstvy, příp. jinými správními orgány a orgány územní samosprávy, vyhlášky zastupitelstev územních samosprávných celků. „**Právní silou** se rozumí vlastnost právní normy, resp. právního předpisu, právně zavazovat své adresáty, tj. ukládat jim právní povinnosti“ (Knapp, 1995).

Zákon je obecně závazný právní předpis přijatý zákonodárným sborem (parlamentem). **Právní předpis** je dokument, který zpravidla obsahuje jednu nebo více právních norem. Právní předpis a jeho obsah tvoří součást právního řádu.

Vyhlášku ve smyslu právní terminologie smí vydat jako prováděcí předpis k zákonu ústřední orgán státní správy, např. ministerstvo nebo i jiný úřad, který k tomu zákon zmocní. Prováděcím předpisem může kromě vyhlášky být též **nařízení vlády** – k nim bývá dáváno zmocnění v záležitostech týkajících se více resortů.

Legislativní proces (proces tvorby právních norem) se zpravidla uskutečňuje ve složité interakci a spolupráci četných státních orgánů, vědeckých institucí, atd. a dovšuje se v orgánu s legislativní pravomocí. Tato interakce se v České republice uskutečňuje zejména formou tzv. **připomínkového řízení**. Zde stojí za zmínku, že např. v rámci schvalování předpisů týkajících se oblasti školství je i možnost připomínkování

ze strany neziskových organizací, rodičovských organizací apod., které se tímto způsobem podílejí na tvorbě právních předpisů.

Právní postavení zdravotně postižených souvisí s významnými **akty mezinárodního práva**, jako je např. Listina základních práv a svobod, která je součástí Ústavy České republiky. Tato listina byla přijata Československem po odstranění komunistického režimu Usnesením předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 .

V Ústavě České republiky je zakotveno: „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.“ (hl. I., čl. 1) a dále: „Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“ (hl. I., čl. 3, odst. 1).

V rámci své práce, v které se zabývám začleňováním handicapovaných do vzdělávacího systému a tím i dalšího života společnosti, se této problematice dotýkají zákony, nařízení vlády, vyhlášky, příp. metodické pokyny, podle kterých se aplikují právní normy do života.

3 Vývoj legislativy

3.1 Přelom 19. a 20. století

3.1.1 Hospodářsko – politická charakteristika

Toto období je nazýváno také průmyslovou revolucí. Lze jej považovat za období, které ovlivnilo život celé lidské společnosti. Dochází k migraci obyvatel, postupnému zvyšování vzdělanosti a sociálního citění. Za období první světové války však došlo ke ztrátě duchovních a kulturních hodnot.

3.1.2 Legislativa

V názvu práce uvádím, že studované období zahájím rokem 1918, ale jelikož v počátcích první republiky žádné významné zákony hovořící o handicapovaných

dětech nebyly vydány, podívala jsem se ještě o několik let zpět, kde jsem objevila zajímavé poznatky.

Zákon, daný 14. dne m. května 1869, jímžto upravují se pravidla vyučování ve školách obecných se v úvodu zmiňuje, že školy jsou zřízeny k tomu, aby *dítky v mravnosti a nábožnosti vychovávaly, duchy jejich vyvíjely, známostí a zběhlostí, jichž mají k dalšímu vzdělání v životě zapotřebí, jim poskytovaly a byly základem, by se z nich stali hodní lidé a občané (§ 1)*. Nevylučuje se zde žádná skupina handicapovaných dětí, hovoří se o dětech obecně bez rozdílu. Ovšem dále se uvádí, že povinnosti chodit do školy jsou zproštěny na čas nebo natrvalo děti *stižené neduhem duchovním nebo těžkým neduhem tělesným, jenž vadí účelu vyučovacímú anebo návštěvě školy (§ 23)*.

Z tohoto znění můžeme vyvozovat, že se dávala přednost handicapované děti nevzdělávat, nemít děti na očích veřejnosti, ale ponechat je doma a nedávat je zapisovat do veřejné školy.

Na jiném místě tohoto zákona se předpokládá, že budoucí učitelé budou vzděláni pro vyučování s hluchoněnými i slepými, z čehož je patrná snaha vzdělávat učitele k budoucí práci s různě postiženými dětmi. Dále se uvádí, že pro vyučování neplnosmyslných nebo méně nadaných dětí, kde toho poměry vyžadují, mohou být zřízeny zvláštní pomocné nebo podpůrné třídy.

Za zmínku rovněž stojí **vynesení c. k. zemské rady školní ze 13. dne m. srpna 1881**, kde se dočteme, že při vyučování dětí slepých a hluchoněných se musí přihlížet ke zvláštním okolnostem. Proto pro všestranné vzdělání takových dětí jsou ústavy zvláštního druhu neodbytnou nutností. Ovšem zároveň se ve vynesení zmiňuje skutečnost, že počet a rozměr stávajících ústavů ke vzdělání slepých a hluchoněných dětí nevyhovuje. Obecné školy mohou učinit opatření, aby se všem takto postiženým dětem, které se mohou vzdělávat, zprostředkovalo vyučování pro ně vhodné a nejpotřebnější. Vyučují se ve zvláštních hodinách tak, aby se připravily ke vstupu do některé z vyšších tříd ústavu ke vzdělání slepých a hluchoněných. Tímto způsobem by vznikla výhoda, že by se jednotlivým chovancům ústavů zkrátila doba jejich vzdělání a zároveň by se takto mohlo poskytnout vzdělání většímu počtu dětí. Závěrem výše zmíněného vynesení se přikládá zvýhodnění učitelů, kteří se věnují vzdělání

handicapovaných dětí: *Úspěšné působení učitelů v tomto oboru vyučování ocení pan c.k. ministr duchovních záležitostí a vyučování jako zvláště záslužné. Je též připraven učitelům, kteří vyučují tyto děti, povolit podpory k tomuto účelu (§ 4).*

Podle mého názoru stojí za povšimnutí, že se ve znění zmiňovaných právních dokumentů hovoří jen o dětech slepých a hluchoněmých. Chybí jakákoliv zmínka o dětech mentálně postižených. Z této skutečnosti vyvozují, že o mentálně postižených se neuvažovalo jako o kategorii dětí, kterou by bylo možno vzdělávat.

V **Nařízení ministerstva věcí duchovních a vyučování ze dne 29. září 1905** se zmiňuje v Řádu školním a vyučovacím pro školy obecné následující:

Jestliže se však duševní nebo tělesný stav dítky do školy chodícího podle úsudku učitelské konference již nedá očekávat, že by dítě nabylo nejpotřebnějších vědomostí pro obecnou školu předepsaných, budiž mu, když dovrší věk školou povinný, s odvoláním na tento paragraf školního a vyučovacího řádu, vydáno vysvědčení na odchodnou (§ 100).

Již na počátku 20. století bylo právně zakotveno, že děti, jejichž zdravotní stav je natolik vážný, že by nezvládli obecnou školu, budou osvobozeny od povinné školní docházky. Nebylo ovšem specifikováno, jak závažně postižené musí dítě být, aby splňovalo tuto podmínku. Jen se uvádí, že posoudit způsobilost k návštěvě školy má nejprve místní školní úřad a vzniknou-li pochybnosti má být požadováno lékařské hodnocení. Tyto děti budou vymazány ze školní matriky, jakmile získají propouštěcí vysvědčení některé obecné školy.

3.2 Období první republiky (1918 – 1938)

3.2.1 Hospodářsko – politická charakteristika

Po skončení první světové války se dostávají do popředí ideály demokracie a humanismu a vzniká samostatný Československý stát. Sociální politika, ovlivněná silnou pozicí socialistických stran po válce, patřila k nejpokrokovějším v Evropě. Byla uzákoněna 8 hodinová pracovní doba, podpory v nezaměstnanosti, nemocenské a úrazové pojištění. Oddělení od rakousko-uherské monarchie a politická demokracie umožnily vzestup i ve školství. Byl rozšířen počet českých škol. K české univerzitě v Praze (zákonem z roku 1920 byla nazývána Karlovou) přibýly v roce 1919 nově

založené univerzity v Brně a Bratislavě. Vznikaly vysoké školy technického zaměření. Po překonání poválečných obtíží dochází k hospodářskému vzestupu v českých zemích. Období rozvoje první československé republiky ukončil v září 1938 mnichovský diktát.

3.2.2 Legislativa

Právní dokument, který se v tomto období zmiňuje o zdravotně postižených dětech, je **Vládní nařízení 64/1925 Sb., kterým se provádí zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských**. Zde se uvádí, že: *zákonitě osmileté školní povinnosti lze vyhovět vyučováním ve zvláštních školách a výchovných ústavech, zřízených pro mládež úchylnou (hluchoněmou, slepou, málo nadanou, mravně vadnou, zmrzačelou atp.), jestli vyučování to zařízeno tak, aby nahradilo této mládeži vyučování veřejných škol obecných (§ 19, odst. 1d).*

Řekla bych, že toto nařízení je velkým průlomem, jelikož se hovoří o dětech se všemi postiženími a je to první zákon, který ustanovuje speciální školy, tzn. speciální vzdělávání, speciální přístup na základě specifik jednotlivých skupin postižení. Ovšem na druhou stranu můžeme považovat tento krok za určitou segregaci postižených dětí tím, že jsou posílány do zvláštních škol a výchovných ústavů.

Dále se v obsahu dokumentu opět zmiňuje, že povinnosti chodit do školy jsou zproštěny děti s těžkým neduhem duševním nebo tělesným, který znemožňuje vyučování nebo docházku do školy, ovšem nutný je lékařský podklad. Děti mohou být zneschopněny na čas nebo natrvalo, povinnost osmileté docházky do školy se tímto zproštěním neprodlužuje.

V historickém kontextu hrál významnou roli zákon, který řešil problém handicapovaných dětí. Proto se o něm nyní zmíním podrobněji. Jedná se o **zákon č. 86/1929 Sb. ze dne 24. května 1929 o pomocných školách (třídách)**.

Pomocné školy (třídy) zřízeny jsou k tomu, aby dětem ve věku školou povinném, o nichž bylo úředně zjištěno, že se pro nedostatek duševních schopností nemohou s náležitým prospěchem vzdělávat v obecné škole, jež však jsou vzdělání schopny, poskytovaly výchovy a nejpotřebnějšího vzdělání, kterého jinak dětem pravidelně

vyvinutým poskytovateli má obecná škola (§ 1).

Tyto školy jsou veřejné a přístupné všem dětem bez ohledu na náboženské vyznání. Mohou být státní ale i soukromé. Jde zpravidla o samostatné školy s vlastní správou a většinou i s vlastní budovou. Ministerstvo školství ustanoví učebné osnovy, řád školní a vyučovací a vše, co náleží k vnitřnímu uspořádání pomocných škol (tříd). *Největší počet dětí v jedné třídě pomocné školy ustanovuje se na 20 (§ 5, odst. 1).* (Oproti obecné škole, kde nejvyšší počet dětí v jedné třídě činí 45!). Pokud je počet žáků vyšší než 20, zřídí se druhá třída a druhé místo učitelské.

O zařazení do pomocné školy mohou rozhodnout buď rodiče nebo jejich zástupci či učitelská konference obecné školy, do níž dítě spadá. Úředně o zařazení dítěte do této školy rozhoduje odborná komise, v níž zasedá předseda komise, obvodní (školní) lékař, některý učitel pomocné školy (třídy), některý učitel veřejné školy obecné v místě a, pokud lze, zástupce okresní péče o mládež. Tato komise je jmenována na dobu tří let okresním (městským) školním výborem. Členství v komisi je úřadem čestným bez nároku na zvláštní odměnu. Zákonným zástupcům dítěte je vždy poskytnuta příležitost, aby mohli před komisí vystoupit a hájit zájmy dítěte, po rozhodnutí komise se mohou do 15 dnů odvolat k zemské školní radě.

Povinnosti chodit do pomocné školy jsou zproštěny děti trpící tělesnou nebo duševní chorobou, která je zcela na překážku s jejich školským vychováním a vyučováním. Děti, u kterých učitelský sbor pomocné školy za souhlasu lékaře zjistí, že jejich tělesný a duševní stav připouští, aby se dále vzdělávaly v obecné škole, jsou ihned do této školy převedeny.

Učitelem pomocné školy (třídy) se může stát učitel nebo učitelka se zkouškou způsobilosti pro obecné školy, který s úspěchem absolvoval odbornou zkoušku učitelské způsobilosti pro pomocné školy.

Veřejná škola (třída) pomocná musí být zrušena, pokud nemá ve třech školních letech po sobě následujících alespoň 12 žáků.

V zákoně č. 72/1936 Sb. o zproštění povinnosti choditi do veřejné školy obecné nebo měšťanské se nově dočteme o další možnosti, kdy dítě nemusí tuto školu navštěvovat. Jedná se o situaci, kdy je dítě školou povinné vyučováno doma. Tuto formu vzdělání lze ovšem povolit jen za splnění následujících podmínek:

- a) *vyučování dítěte doma zaručí dosažení učebného cíle, předepsaného veřejné školy národní,*
- b) *vyučování bude se konati v jazyku národnosti dítěte a*
- b) *bude při tomto vyučování náležitě postaráno také o výchovu dítěte v ohledu mravním a státoobčanském (§ 2, odst. 1).*

Před koncem každého školního roku se tyto děti musí podrobit bezplatným zkouškám z učiva příslušného stupně na veřejných národních školách.

3.3 Období nacistické okupace 1939 – 1945

3.3.1 Hospodářsko – politická charakteristika

Strategické a hospodářské zmrzačení republiky připravilo cestu k její úplné likvidaci v březnu 1939, kdy byly české země okupovány německou armádou a jako Protektorát Čechy a Morava začleněny do nacistické Velkoněmecké říše. Šest let německé okupace patří k nejtěžším obdobím českých dějin. Po dvacetiletí svobodného rozvoje v demokratickém státě se český národ ocitl pod nadvládou nacistické diktatury. Česká autonomní správa v čele s protektorátní vládou byla na všech stupních podřízena okupační moci. Němci ovládli české hospodářství a hospodářský potenciál byl využit pro válečné potřeby třetí říše. Po období liberální demokratické první republiky, jejíž odkaz je dodnes pozitivně přijímán, nastoupilo období autoritářského, antidemokratického i antisemitského režimu. V tomto období nevyšly žádné legislativní úpravy týkající se handicapovaných dětí a jejich vzdělávání.

Myslím si, že za zmínku stojí holocaust zdravotně postižených v období trvání nacistické třetí říše. Obecně známým je osud většiny evropských Židů, méně známá je skutečnost předchůdce holocaustu Židů – skupinová likvidace jedinců se zdravotním postižením. Není účelem poměřovat velikost utrpení. Je však nutné zmínit, že smrt několika statisíců tělesně, mentálně či smyslově postižených dětí a dospělých tuto tragédii předznamenala.

Roku 1933, krátce poté, co se Hitler dostal k moci, vyplodila jeho mašinérie první ze série nařízení proti lidství a lidskosti.¹⁴ července roku 1933 byl schválen Zákon o prevenci dědičně zatíženého potomstva ve Velkoněmecké říši. V průběhu třicátých let probíhalo organizované vyhledávání, evidence, shromažďování a posléze likvidace

zdravotně postižených. Počet obětí tohoto prvního nacistického řádění se odhaduje mezi 100 tisíci až 350 tisíci. Zdravotně postiženým se za nevýslovná utrpení nikdo neomluvil. Nebyla ustavena žádná nadace pro odškodnění těchto obětí.

3.4 Období poválečné a budování socialismu 1946 – 1989

3.4.1 Hospodářsko – politická charakteristika

Po ukončení druhé světové války dochází k zápasu demokratických sil s komunisty. Poválečná léta byla obdobím rychlého rozvoje v oblasti vědy a kultury. Tradiční instituce navázaly na své předválečné kontakty v zahraničí. Únorový převrat 1948 však tento rozvoj ukončil. Komunistický režim zahájil likvidaci soukromého sektoru národního hospodářství, přestavbu průmyslu na těžké strojírenství a zbrojní výrobu. V roce 1968 došlo k pokusu o reformu socialismu, která však byla ukončena vpádem vojsk Varšavského paktu (21.8.1968). Následovalo období normalizace, kdy bylo hospodářství zcela spjato se zeměmi RVHP. Skutečný návrat k demokracii představovala až sametová revoluce v roce 1989.

3.4.2 Legislativa

V **zákonu č. 95/1948 Sb. o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)** se opět popisuje situace, kdy dítě nemusí navštěvovat školu: *Děti, které podle úředního zjištění nelze vzdělávat pro těžkou nemoc anebo pro duševní nebo tělesnou vadu, nejsou povinny chodit do školy (§ 13, odst. 4).*

V tomto zákonu se také popisují školy pro mládež vyžadující zvláštní péči: *Plní podle možnosti úkoly škol podle tohoto zákona; děje se tak zvláštními prostředky, které jsou přiměřené sníženým schopnostem dětí (§ 59).*

Školy se zřizují zejména pro mládež tělesně vadnou a s vadami smyslu a řeči, duševně a mravně vadnou, postiženou chorobami a umístěnou v léčebných ústavech a ozdravovnách (§ 60, odst. 1). Při školách se mohou zřídit dle potřeby žákovské domovy nebo jiná ubytovací zařízení, nutná pro účely školy.

V **zákonu č. 31/1953 Sb. o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon)** se stanoví, že *pro mládež se sníženými schopnostmi se zřizují školy pro mládež*

vyžadující zvláštní péče (§ 6, odst. 1)

Dále se zde uvádí, že tyto školy poskytují podle potřeby mládeži také výcvik pro praktické povolání. Na těchto školách může být povinná školní docházka přiměřeně prodloužena.

Zákon č. 186/1960 Sb. o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon) ustanovuje, že *právo všech občanů na vzdělání je zajištěno jednotnou soustavou škol, výchovných a vzdělávacích zařízení (§ 1, odst. 1).*

Tento zákon je prochnut vítězstvím socialismu, kde budování vyspělé společnosti vyžaduje všestranně vzdělaného člověka. Velká úloha při výchově člověka připadá škole. Proto nás asi nepřekvapí, když se v souladu s uvedenými cíli klade důraz i na předškolní vzdělání, které se uskutečňuje v jeslích a mateřských školách. Zde se setkáváme i s konstatováním, že *v zájmu příznivého vývoje dětí se smyslovými, duševními a tělesnými vadami může vláda prohlásit docházku do mateřské školy pro tyto děti ve věku od tří let za povinnou (§ 4, odst. 2).*

V rámci základního vzdělání se opět setkáváme se školami pro mládež vyžadující zvláštní péče.

V souladu s humanismem socialistické společnosti dostává se mládeži duševně, smyslově nebo tělesně vadné, mládeži obtížně vychovatelné a mládeži umístěné v léčebných ústavech a ozdravovnách povinného základního, popřípadě i středního vzdělání a přípravy pro povolání zvláštními prostředky a metodami, které jsou přiměřené schopnostem této mládeže, a to ve školách pro mládež vyžadující zvláštní péče. Tím se vytvářejí předpoklady k tomu, aby i této mládeži bylo v co nejširší míře zajištěno uplatnění ve společenské práci a rovnocenná účast na rozvoji společnosti (§ 20, odst. 1).

Povinná školní docházka, popřípadě délka studia stanovená pro získání středního vzdělání může být na těchto školách přiměřeně prodloužena.

Podmínky, za kterých se nemusí splňovat povinná školní docházka nedoznaly změn, tj. děti, jejichž zdravotní stav návštěvu školy znemožňuje, mohou být od povinné školní docházky osvobozeny.

Na počátku 70. let byla vypracována **instrukce č. 4151/72-201 pro zřizování**

specializovaných tříd pro děti s poruchou čtení a psaní a specializovaných tříd pro děti s poruchou školní přizpůsobivosti na základních devítiletých školách. Účelem těchto tříd je *přiměřeně přizpůsobit vyučovací proces dětem normálně se vyvíjejícím, trpícím poruchou čtení a psaní nebo poruchou školní přizpůsobivosti a tím u nich dosáhnout úpravy učení a chování tak, aby po absolvování specializovaných tříd mohly úspěšně pokračovat ve školní docházce na základní devítileté škole (čl. 1, odst. 1).*

Žáci se do specializovaných tříd zařazují jen na dobu nezbytně nutnou k nápravě poruchy (může to být jen na jedno pololetí školního roku), vyučuje se zde speciálními metodami a prostředky přizpůsobenými potřebám žáků. V učebním plánu pro děti s poruchou čtení a psaní se počítá s individuální logopedickou péčí v rozsahu jedné hodiny týdně.

V této instrukci se zohledňují děti, které mají problémy se čtením a psaním či s chováním. Bohužel o jiných handicapech, smyslových, mentálních či tělesných se nehovoří.

Směrnice č. 19 190/74 o individuálním vyučování dětí, které nemohou ze zdravotních důvodů docházet do školy hovoří o dětech schopných vzdělání, ve věku 6 – 15 let, které byly osvobozeny od povinné školní docházky. O jaké děti se konkrétně jedná, se směrnice nezmiňuje. Je jen uvedeno, že jde o děti, jejichž zdravotní stav návštěvu školy neumožňuje.

Ovšem dále se uvádí, že *vyžaduje-li to zdravotní stav dítěte, poskytuje individuální vyučování speciální pedagog (např. pro děti neslyšící, nevidomé apod.) (§ 1, odst. 2).*

Z této věty můžeme usuzovat, že se se vzděláním počítalo i pro děti neslyšící, nevidomé, ale žádný podrobnější popis není uveden.

Možnost vzdělávání zrakově postižených nabízela konzervatoř pro mládež s vadami zraku v Praze, o které se zmiňuje **směrnice č. 21 000/76-201 o organizaci a studiu na konzervatoři pro mládež s vadami zraku v Praze.**

Konzervatoř pro mládež s vadami zraku v Praze poskytuje hudebně nadané mládeži slabozraké, mládeži se zbytky zraku a mládeži nevidomé v pětiletém studiu úplné střední odborné vzdělání v oboru hudby a v oboru zpěvu potřebné všeobecné

vzdělání. V dalším dvouletém studiu poskytuje vyšší odborné vzdělání v oboru hudby (§ 1, odst. 1).

Vzdělání a výchova zrakově postižených žáků konzervatoře se zaměřuje na přípravu pro výkon povolání učitelství hudby a na přípravu zvláště nadané mládeže pro studium na vysoké škole umělecké (§ 1, odst. 2).

Takto handicapované děti měly možnost navštěvovat i odbornou ladičskou školu v Praze. Zrakově postižené děti tedy mohly dosáhnout minimálně středoškolského vzdělání, bohužel musely být hudebně nadané, což v celkovém počtu nedosahovalo velké množství dětí.

Zákon č. 63/1978 Sb. o opatřeních v soustavě základních a středních škol se zmiňuje o školách pro mládež vyžadující zvláštní péči.

Tyto školy poskytují pomocí zvláštních výchovných a vyučovacích metod, prostředků a forem výchovu a vzdělání žákům mentálně, smyslově nebo tělesně postiženým, žákům s vadami řeči a žákům obtížně vychovatelným do doby, než splní povinnou školní docházku nebo než ukončí studium na středních školách, a to tak, aby byli připraveni pro výkon povolání. (§ 23, odst. 1).

Jedná se o základní školy, střední školy, zvláštní školy a pomocné školy. Vzdělání získané na základních školách a středních školách pro mládež vyžadující zvláštní péči je rovnocenné vzdělání získanému na ostatních školách. Základní školy pro mládež vyžadující zvláštní péči se zřizují pro žáky mentálně postižené, sluchově postižené, zrakově postižené, pro žáky s vadami řeči, pro žáky tělesně postižené, pro žáky s více vadami, pro žáky obtížně vychovatelné a jako školy při zdravotnických zařízeních. Střední školy jsou uzpůsobeny podobně, poskytují vzdělání žákům, kteří se nemohou vzdělávat společně se žáky ostatních středních škol.

Dle druhu postižení se zřizují i druhy a typy škol. Pro děti, které mají kromě fyzického či smyslového postižení i mentální, se zřizují speciální typy škol.

Zde se již setkáváme s pojmy zvláštní a pomocná škola, kde se vzdělávají žáci, kteří se nemohou s úspěchem vzdělávat na ostatních školách.

Z tohoto zákona je patrná snaha o ucelené řešení problematiky postižených dětí z hlediska jejich vzdělávání a to i dle typu a stupně postižení. Snahou je vzdělávat tyto

děti tak, aby byly pokud možno soběstačné a případně mohly být začleněny do výrobního procesu. Výsledkem byla segregace dětí s postižením do speciálních škol, a tím i jejich oddělení od běžné populace. Docházelo proto k zvětšování psychických a komunikačních bariér.

Vyhláška č. 130/1980 Sb. o výchovném poradenství pomáhá řešit pedagogické a psychologické otázky profesionální orientace dětí a mládeže. Zvláštní pozornost se věnuje poruchám vývoje dětí a mládeže, přičemž se podílí na jejich zjišťování, prevenci a nápravě.

Snahou této vyhlášky je další kvalitativní posun a to z hlediska individuálního přístupu k postiženým dětem.

Zákon č. 29/1984 Sb. o soustavě základních a středních škol (školský zákon) ustanovuje v rámci vzdělávání dětí vyžadující zvláštní péči školy, kde se mohou vzdělávat takto handicapované děti. Patří sem (kromě základní a střední školy pro mládež vyžadující zvláštní péči) zvláštní školy, zvláštní odborná učiliště a pomocné školy.

Ve zvláštní škole se dle tohoto zákona vzdělávají žáci, kteří se z důvodu rozumových nedostatků nemohou s úspěchem vzdělávat v základní škole, ani v základní škole pro mládež vyžadující zvláštní péči.

Ve zvláštní škole jsou žáci rozdělení podle stupně rozumové vyspělosti. Rozumově vyspělejší žáci se vzdělávají takovým způsobem, aby mohli po ukončení vzdělávání ve zvláštní škole pokračovat ve zvláštním odborném učilišti k získání odborné přípravy. Zde se vzdělávají v učebních oborech s upravenými učebními plány. Příprava trvá dva až tři roky. Toto studium se ukončuje úspěšným vykonáním závěrečné zkoušky.

Podle učebních osnov zvláštní školy pro rozumově opožděnější se vyučují žáci, kteří jsou schopni samostatně pracovat, ale jejich pracovní a společenské uplatnění je řízeno jinými osobami. Tito žáci mají možnost pokračovat ve studiu na zvláštním odborném učilišti, kde získají přípravu pro výkon jednoduchých činností.

Pomocná škola vychovává a vzdělává žáky, kteří mají takové nedostatky rozumového vývoje, že se nemohou vzdělávat ani ve zvláštní škole. Jsou však schopni

osvojit si alespoň některé prvky vzdělání.

Obsah výchovně vzdělávací činnosti se zaměřuje na vypěstování návyků sebeobsluhy, osobní hygieny a na rozvíjení přiměřených poznatků a pracovních dovedností s předměty denní potřeby. Pomocnou školu navštěvují žáci do splnění povinné školní docházky (§ 34, odst. 2).

Povinná školní docházka trvá deset let. Povinná školní docházka do pomocné školy trvá osm let.

Jak vyplývá z nastíněných skutečností handicapovaným dětem se rozšiřují možnosti vzdělávání. Na druhou stranu je evidentní, že s integrací těchto dětí se zatím nepočítá.

3.5 Současné období (od roku 1989)

3.5.1 Vývoj v současném období

Po roce 1990 společnost reagovala velmi výraznými projevy zájmu, podpory a pochopení ke zdravotně postiženým. Počáteční etapa je charakterizována obdobím zásadních společenských změn, jež přinesly i kvalitativní proměnu postavení občanů se zdravotním postižením. Vznikla řada nestátních sdružení a byly vybudovány desítky nových zařízení na podporu zdravotně postižených i v oblasti školství. Vznikl Vládní výbor pro zdravotně postižené (zřízen usnesením vlády ČR č. 151/1991 Sb.). Byl přijat první Národní plán pomoci.

V průběhu devadesátých let dochází ke zlepšování práce organizací zdravotně postižených a k profesionalizaci výkonu státní správy. Je připraven Národní plán pro vyrovnání příležitostí pro občany se zdravotním postižením. Jsou přijaty nebo novelizovány základní právní normy upravující vztah ke zdravotnímu postižení.

Od konce devadesátých let nastává období určité stagnace, převládá snaha o úpravy a korekce dříve nastavených pravidel.

3.5.2 Legislativa

V zákonu 171/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon) se ustanovuje nový název pro

školy pro mládež vyžadující zvláštní péči. Tyto školy se nahrazují názvem "Speciální školy". Dle tohoto zákona jsou speciálními školami také zvláštní a pomocné školy.

Vyhláška č. 291/1991 Sb. o základní škole se poprvé zřetelně zmiňuje o možnosti integrace postiženého dítěte do běžné základní školy.

Na základě žádosti zástupce žáka a vyjádření příslušného odborného lékaře a pedagogicko - psychologické poradny nebo centra může ředitel školy zařadit žáka smyslově nebo tělesně postiženého nebo žáka s vadou řeči do příslušného ročníku školy. Podle charakteru postižení a po dohodě se zástupcem žáka může ředitel školy tomuto žákovi upravit učební plán (§ 3, odst. 4).

Hovoří se zde o odložení povinné školní docházky tělesně postiženým dětem, které mohou být zařazeny do běžné školy, návrh na odložení nástupu do školy podává příslušný odborný lékař a pedagogicko - psychologická poradna nebo centrum. O odložení rozhodne ředitel školy, nejdéle do začátku školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dovrší devátý rok věku.

Ředitel školy může dle tohoto zákona také zřizovat speciální třídy pro sluchově postižené žáky, zrakově postižené žáky, tělesně postižené žáky, mentálně postižené žáky a pro žáky s vadami řeči.

Při hodnocení a klasifikaci postiženého žáka se přihlédne k charakteru postižení.

Je zde vidět zřetelný posun od segregace ke snaze zapojit postižené dítě do běžné společnosti, seznámit zdravé děti s handicapovanými a předejít tak komunikačním bariérám, jež trvají u starší populace, která v mládí neměla příliš možností sžít se s postiženými.

Vyhláška č. 399/1991 Sb. o speciálních školách a speciálních mateřských školách stanovuje organizaci těchto škol a to tak, že ve třídě speciální mateřské školy zajišťují výchovné práce dva učitelé. Individuální logopedickou péči zajišťuje v rozsahu tří hodin denně v každé třídě další učitel. V mateřské škole pro zrakově postižené se do rozsahu určeného pro logopedickou péči začleňují zraková a orientační cvičení; v mateřské škole pro tělesně postižené rozvíjení pohybových dovedností.

Základní školy pro sluchově postižené, základní školy pro žáky se zbytky zraku, základní školy pro tělesně postižené, zvláštní školy pro sluchově postižené, zvláštní

školy pro tělesně postižené mají deset ročníků (§ 4, odst. 2). Ve srovnání se zákonem č. 29/1984 Sb., kde bylo ustanoveno, že základní školy pro mládež vyžadující zvláštní péči mají osm ročníků; příp. ministerstva školství stanoví obecně závazným právním předpisem školy, které mají devět ročníků.

Pomocná škola má čtyři stupně. Nižší a střední stupeň je tříletý, vyšší a pracovní stupeň je dvouletý.

Novela školského zákona (zákon č. 138/1995 Sb.) přinesla do sítě speciálních škol novou kategorii Praktická škola.

Praktická škola připravuje žáky pro výkon jednoduchých činností. Příprava trvá jeden až tři roky. Tato škola poskytuje vzdělání přednostně žákům, kteří ukončili zvláštní či pomocnou školu.

Dále tato novela zakotvila významnou změnu v oblasti vzdělávání dětí s těžším mentálním postižením. *Před nástupem do pomocné školy a před osvobozením od povinné školní docházky se dětem s těžkým mentálním postižením umožňuje příprava na vzdělání v délce jednoho až tří let (§ 33, odstavec 3).*

Od povinnosti docházet do školy může zdravotně postiženého žáka osvobodit školský úřad trvale nebo dočasně; současně rozhodne o jiném způsobu vzdělávání.

Těžce zdravotně postižené dítě může ředitel školského úřadu na základě odborného posouzení a souhlasu zákonných zástupců osvobodit od povinné školní docházky, a to na dobu určitou. Zároveň stanoví formu vzdělávání, která odpovídá jeho psychickým a fyzickým možnostem § 37 odstavec 2).

Oznámení č. 23 492/94-24 specifikuje osnovy pomocné školy s ohledem na skutečnost, že do pomocných škol přicházejí žáci se stále závažnějšími formami postižení. Proto je nutné přizpůsobovat vzdělávací požadavky pomocných škol individuálním schopnostem a možnostem žáků. Výchovnou problematiku včetně speciální výchovy je nutno řešit ve spolupráci s rodiči žáků, se speciálně pedagogickými centry pro mentálně postižené a s dalšími kompetentními odborníky.

Snaha integrovat co největší počet postižených dětí se projevuje tím, že do speciálních škol přicházejí děti s těžším stupněm postižení, přičemž v těchto typech škol

je umožněna individuální práce s dětmi, a tím dosažení lepších výsledků při jejich vzdělávání.

Se začleňováním dětí se zdravotním postižením do běžných škol vznikla potřeba řešit **metodicky proces integrace**. Bylo nutné popsat organizační, odborné a materiální zajištění integrace. Myslím si, že je zajímavé zmínit alespoň vybrané podmínky, jaké musí splňovat v období devadesátých let škola, aby mohla integrace žáka do běžné školy nastat.

Ředitel školy, kde je nebo má být integrován zdravotně postižený žák, musí mít diagnostiku potenciálního integrovaného žáka, kterou zpracuje speciálně pedagogické centrum (dále SPC) na základě vlastního odborného vyšetření, případně vyjádření dalších odborníků. V odborném posudku SPC musí být uvedeno:

- Zda je zdravotní postižení dítěte takového druhu a stupně, že by bylo schopno zařazení do běžného školského zařízení.
- Platnost posudku - zde se musí vycházet z prognózy vývoje, např. zda jde o postižení regresivní, progresivní, či zda lze předpokládat úplnou nápravu. Je-li obtížné směr vývoje dítěte odhadnout, lze platnost posudku omezit třeba jen na jeden školní rok, je-li zdravotní postižení trvalé (nevidomí, prelingválně sluchově postižení apod.), může zahrnout celou dobu školní docházky.
- Jmenovité určení pracovníka SPC, se kterým bude pedagog třídy s integrovaným žákem průběžně spolupracovat a konzultovat individuální vzdělávací program.
- Vyjádření, zda se doporučuje:
 - individuální speciálně pedagogická práce s postiženým dítětem mimo vyučovací dobu (v kladném případě uvést navrhovanou týdenní hodinovou dotaci),
 - účast dalšího odborníka (nikoli osobního či pomocného asistenta!) k výuce specifických dovedností (např. výuka znakové řeči, čtení bodového písma, psaní na Pichtově psacím stroji, výuka prostorové orientace, individuální logopedická péče, náprava specifických poruch učení apod.) - v kladném případě opět navrhnout týdenní dotaci,
 - snížit počet dětí ve třídě,

- vybavit žáka kompenzačními pomůckami nebo speciálními učebními pomůckami.

Dále je vhodné zajistit třídnímu učiteli třídy, kam má být zařazen postižený žák, podmínky pro přípravu na práci s tímto žákem, např. umožnit učiteli konzultace s pracovníky SPC, návštěvy speciální školy příslušného typu, účast na seminářích pro učitele integrovaných žáků, ... Nutné je sestavit zpracování individuálního vzdělávacího programu pro každého integrovaného žáka.

Příslušný školský úřad poskytne kmenové škole s integrovanými zdravotně postiženými žáky finanční prostředky na příplatky pro zdravotní postižení. Příplatek není poskytován automaticky v plné výši tzv. republikového příplatku za konkrétní zdravotní postižení. Musí vždy důsledně vycházet z konkrétní potřeby a rozsahu poskytované péče. Je proto žádoucí, aby byl rozsah poskytované péče a z něj vyplývající nároky na ekonomické zajištění dobře patrný z každého individuálního vzdělávacího programu.

Pro úspěšnou integraci je velmi efektivní úzká spolupráce školy s rodinou.

Metodický pokyn č. 17 908/95-24 k doplnění vzdělání poskytovaného základní školou pro absolventy zvláštních škol staví na skutečnosti, že v průběhu 70. a 80. let se do zvláštních škol zařazovalo příliš mnoho dětí, které sice vykazovaly rozumové schopnosti v pásmu podprůměru, nebyť však přemrštěných požadavků na základní vzdělávání, byly by schopny základní školu dokončit. Další početnou skupinu žáků zvláštních škol tvořili žáci s problémovým chováním, kteří byli přerazováni do zvláštních škol spíše pro narušování práce třídy v základní škole než pro skutečnou mentální insuficienci. V populaci se proto vyskytuje nemalé procento absolventů zvláštních škol, kteří by nejen byli schopni si základní vzdělání doplnit, ale projevují o takovou možnost zájem. Naplnění této možnosti by představovalo nejen zaslouženou satisfakci pro mnoho lidí v dětství fakticky diskriminovaných, ale v neposlední řadě také šanci na zlepšení jejich kvalifikace a tedy na lepší pozici na trhu práce.

Legislativní bázi pro pořádání kurzů k doplnění základního vzdělání pro absolventy zvláštních škol poskytuje § 60 zákona č. 29/1984 Sb. , o soustavě základních a středních škol (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů (zákon č. 171/1990 Sb.), který stanoví: "Pro občany, kteří nezískali základní vzdělání, může základní nebo

střední škola organizovat kurzy pro získání základního vzdělání."

Podmínkou pro akceptování přihlášky do kurzu je ukončená povinná školní docházka uchazeče a doporučení místně příslušné pedagogicko-psychologické poradny.

Kurzy organizuje základní škola, pověřená příslušným školským úřadem, po dohodě s obcí.

Byla-li v průběhu povinné školní docházky u uchazeče zjištěna vývojová porucha učení (dyslexie, dysgrafie) a uchazeč může tuto skutečnost doložit potvrzením pedagogicko-psychologické poradny, modifikuje škola závěrečnou zkoušku tak, aby její způsob neznevýhodňoval adepta oproti ostatním.

Vyhláška č. 127/1997 Sb. o speciálních školách a speciálních mateřských školách se poprvé zmiňuje o dětech s diagnózou autismus, pro které mohou být zřízeny speciální třídy.

Speciální základní školy pro zrakově postižené, zvláštní školy pro zrakově postižené a pomocné školy pro zrakově postižené, v nichž se vyučují žáci se zrakovým postižením dvojí technice čtení a psaní, a speciální základní školy pro sluchově postižené, zvláštní školy pro sluchově postižené a pomocné školy pro sluchově postižené mají deset ročníků (§ 4, odst.2). Oproti vyhlášce č. 399/1991 Sb. se deset ročníků vztahuje i na pomocné školy pro zrakově a sluchově postižené, ale na druhou stranu tato vyhláška vypouští základní a zvláštní školy pro tělesně postižené. Vyhláška také nadále nerozlišuje typy speciálních škol pro zrakově postižené oproti vyhlášce č. 399/1991 Sb., která pro zrakově postižené vyčleňovala základní školu pro slabozraké, základní školu pro žáky se zbytky zraku a základní školu pro nevidomé.

Zvláštní škola má devět ročníků členěných do tříletých stupňů. Naproti tomu v zákonu č. 29/1984 Sb. je zakotveno, že zvláštní školu navštěvují žáci nejdéle do splnění povinné školní docházky (§ 34 odst. 4).

Ve speciální třídě pro žáky s lékařskou diagnózou autismus, ve třídě pro žáky hluchoslepé, ve třídě přípravného stupně a ve třídě pomocné školy pro žáky s více vadami zabezpečují výchovně vzdělávací činnost současně dva pedagogičtí pracovníci.

Pomocná škola má čtyři stupně. Nižší a střední stupeň je tříletý, vyšší a pracovní stupeň je dvouletý.

Praktická škola s tříletou přípravou připravuje žáky pro výkon jednoduchých

činností se zaměřením odpovídajícím jednotlivým skupinám povolání nebo se zaměřením na vedení domácnosti. Praktická škola s dvouletou přípravou připravuje žáky pro získání základních dovedností pro výkon jednoduchých činností v oblastech praktického života. Praktická škola s jednoletou přípravou připravuje žáky pro výkon jednoduchých konkrétních činností (§ 4, odst. 7).

Zajímavá je zmínka o tom, že *ve speciálních školách může být v případech hodných zvláštního zřetele vyučován žák se zdravotním postižením podle individuálně upravených učebních plánů a osnov (§ 4, odst. 9).* Ovšem co spadá pod tyto případy, vyhláška neuvádí.

Významná změna nastává i v zařazování a přijímání dětí a žáků do speciálních mateřských škol a speciálních škol. Je logické, že do těchto škol se přednostně zařazují a přijímají postižené děti, pokud se nemohou s ohledem na své postižení vzdělávat v mateřských školách, základních školách a středních školách. Setkáváme se zde ovšem s novinkou, že pokud počet dětí a žáků se zdravotním postižením ve třídě speciální školy nebo speciální mateřské školy je nižší, než jak je stanoven maximální počet žáků, mohou být k doplnění tohoto počtu zařazeni do třídy i děti a žáci bez zdravotního postižení, přednostně se změněnou pracovní schopností. Jejich počet nesmí přesáhnout jednu čtvrtinu ze stanoveného maximálního počtu dětí a žáků se zdravotním postižením ve třídě.

Metodický pokyn č. 19 843/97-22 k zápisům do školy dětí s těžkým mentálním poškozením vychází z článku 33 Listiny základních práv a svobod, který v odst. 1 udává: "Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon." Zákon ČNR č. 29/1984 Sb. (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů výrazným způsobem upravuje a rozšiřuje možnosti vzdělávání právě dětem s těžšími formami zdravotního postižení. Aby bylo možné takto postižené děti vzdělávat, musí se přistoupit k zabezpečení včasné speciálně pedagogické péče zaměřené na způsob vzdělávání dítěte s těžším zdravotním postižením, zajistit optimální způsob vzdělávání vzhledem ke zdravotnímu stavu a schopnostem dítěte (vytváření adekvátních vzdělávacích příležitostí ve speciálních i běžných školách a školských zařízeních), zlepšit informovanost zákonných zástupců o nových možnostech v oblasti vzdělávání.

Z legislativních norem vyplývá, že zápis do školy se týká všech šestiletých dětí bez ohledu na jejich zdravotní stav nebo postižení. Na základě zápisu ředitel školy rozhodne, zda dítě do školy zařadí, či zda ho zařadí do přípravného stupně pomocné školy nebo mu poskytne odklad školní docházky. Kromě ředitele školy může rozhodnout i školský úřad a to následovně: osvobozením od povinnosti docházet do školy, osvobozením od povinné školní docházky.

Zápis do školy těžce zdravotně postižených dětí umožní seriózně registrovat stávající populaci a umožnit těmto dětem některou z variantní nabídky vzdělávacích možností.

Z tohoto pokynu vyplývá, že s odkladem školní docházky u těžce postižených dětí se musí zacházet uvážlivě a navrhopvat ho jen v případě, že dítě nelze zařadit do přípravného ročníku speciální základní školy nebo přípravného stupně pomocné školy.

Pokud nastane situace, že odklad školní docházky je nutný, měla by se těmto dětem zajistit systematická speciálně pedagogická péče tak, aby mohly být odstraněny nebo maximálně zmírněny příčiny odkladu.

Směrnice č. 13 710/2001-24 k integraci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do škol a školských zařízení definuje nové označení zdravotně postižených dětí.

Dítětem nebo žákem se speciálními vzdělávacími potřebami se pro účely této směrnice rozumí dítě nebo žák se zrakovým, sluchovým, tělesným nebo mentálním postižením, s vadami řeči, s více vadami, s lékařskou diagnózou autismus, se specifickými poruchami učení nebo chování, dítě nebo žák zdravotně postižený z důvodu dlouhodobé nebo chronické nemoci, u kterého byly speciální vzdělávací potřeby zjištěny na základě speciálně pedagogického a psychologického vyšetření a jejich rozsah a závažnost opravňuje žáka k zařazení do režimu speciálního vzdělávání (čl. 1, odst. 1).

Speciální vzdělávací potřeby těchto dětí jsou zajišťovány formou individuální integrace či formou skupinové integrace nebo ve škole samostatně určené pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Vzdělávání individuálně integrovaného žáka se odvíjí podle individuálního vzdělávacího programu.

Forma individuální integrace žáka se uskutečňuje:

- a) ve třídě běžné mateřské, základní, střední nebo vyšší odborné školy,

b) ve třídě speciální školy samostatně určené pro žáky s jiným druhem nebo stupněm postižení.

Skupinová integrace je charakterizována vzděláváním žáka ve speciální třídě nebo specializované třídě, která vzniká při běžné škole. V některých vyučovacích předmětech se žáci mohou vzdělávat společně s ostatními žáky školy.

Myslím si, že za zmínku stojí **vzdělávací program č. 15 988/2003-24**. Jedná se o **Rehabilitační vzdělávací program pomocné školy**. Podle tohoto programu se vzdělávají žáci s tak závažným mentálním postižením, které jim znemožňuje vzdělávání jak ve zvláštní tak i pomocné škole. Umožňuje jim však, aby si v přizpůsobených podmínkách osvojovali některé elementární vědomosti, dovednosti a návyky, které jim pomohou získat určitou míru soběstačnosti a najít vhodnou formu komunikace s jejich okolím.

Vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením komplikuje fakt, že tyto děti mají některé psychické funkce velmi málo rozvinuté. Jedná se zejména o pozornost, paměť, ale i volní vlastnosti potřebné k systematickému osvojování učiva. Tyto funkce je u nich zapotřebí postupně probouzet, míra úspěšnosti je individuálně odlišná. Nelze předpokládat, že si všichni žáci vzdělávání podle tohoto programu osvojí veškeré učivo.

U většiny žáků zařazených do Rehabilitačního vzdělávacího programu pomocné školy již nelze reálně počítat se zvládnutím trivia. Lze u nich rozvíjet komunikační dovednosti, pohyblivost a naučit je základům sebeobsluhy, která jim umožní určitou míru soběstačnosti. Každá dovednost, kterou si tyto děti osvojí, se projeví ve zlepšení kvality celého jejich dalšího života.

Prostředkem vzdělávání v tomto programu není psané slovo a v některých případech ani mluvená řeč. Učitelé pracují s různými formami alternativní a augmentativní komunikace a hledají cesty, jak pro každého ze žáků najít vhodnou formu dorozumění s jeho okolím.

Rehabilitační vzdělávací program pomocné školy je přístupný pro:

- skupinu nejméně čtyř žáků, pro které je zřízena rehabilitační třída pomocné školy
- individuálně integrovaného žáka s těžkým mentálním postižením, kdy je Rehabilitační vzdělávací program součástí jeho individuálního programu

- pro žáka s hlubokým mentálním postižením osvobozeného od povinnosti docházet do školy či povinné školní docházky, kdy je nutné zajistit mu po dobu věku školní docházky optimální formu vzdělávání.

V tomto programu plní žák povinnou školní docházku, která trvá deset let (stejně jako docházka do pomocné školy). Jsou sem zařazováni žáci, kteří po absolvování přípravného stupně pomocné školy nejsou schopni pokračovat ve školní docházce v pomocné škole. V případě akcelerace vývoje rozumových schopností žáka v kterékoliv etapě povinné školní docházky, je vhodné provést jeho převedení do odpovídajícího stupně pomocné školy.

Charakteristické pro rehabilitační třídu pomocné školy je individualizované vyučování. Rodiče cíleně spolupracují při kontinuální domácí přípravě žáka včetně koordinace nezbytných doplňkových činností z oblasti ucelené rehabilitace.

Náročnost speciálně pedagogického působení klade vysoké nároky na množství personálu pomocné školy včetně jeho kvalifikačních předpokladů. Základní pedagogická sestava pracovníků v rehabilitační třídě je tvořena dvěma pedagogy (učitelem a vychovatelem). Učitel se speciálně pedagogickou kvalifikací řídí výchovně vzdělávací proces, s jehož realizací pomáhá pod jeho supervizi vychovatel.

Hodnocení se uskutečňuje v Rehabilitačním vzdělávacím programu komplexním popisem zlepšení žáka za dané pololetí školního roku, především pochvalou a povzbuzením.

Vzájemná komunikace školy s rodiči žáků je jedním z nezbytných předpokladů vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením. Rodiče těchto žáků bývají obvykle citliví, snadno zranitelní, je pro ně nepříjemné, slyší-li často stížnosti, týkající se chování jejich dítěte. Je nutné posilovat vzájemnou důvěru mezi učitelem a rodiči žáka.

Vyhláška č. 9/2004 Sb., kterou se mění vyhláška č. 291/1991 Sb., o základní škole, ve znění pozdějších předpisů přináší novinku ve vzdělávání dětí s mentálním postižením. Tyto děti může ředitel školy zařadit do příslušného ročníku školy na základě žádosti zástupce žáka a vyjádření příslušného odborného lékaře a pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně pedagogického centra. Zařazení je možné pouze při zajištění nezbytné speciálně pedagogické podpory stanovené v individuálním vzdělávacím programu. Její rozsah i obsah určí na základě odborného posouzení žáka

po dohodě se zástupci žáka pedagogicko-psychologická poradna nebo speciálně pedagogické centrum (§ 3, odst. 5).

Důležitým zákonem, který mění pozici handicapovaného žáka ve vzdělávacím systému je **zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)**. Hned v úvodu tohoto zákona je významná věta, která dle mého názoru stojí za citaci: *Vzdělání je založeno na zásadách rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana (§ 2, odst. 1 a).*

Z výše uvedené charakteristiky vyplývá, že právo na vzdělání nesmí být odepřeno jakkoli handicapovanému dítěti. Vždy je nutné poskytnout možnost rozvoje rozumových schopností.

Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním (§ 16, odst. 1).

Zdravotním postižením se rozumí mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování.

Zdravotní znevýhodnění je charakterizováno zdravotním oslabením, dlouhodobou nemocí nebo lehčími zdravotními poruchami vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání.

Sociální znevýhodnění představuje rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy či nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova.

Délku středního a vyššího odborného vzdělávání může ředitel školy ve výjimečných případech žákům se zdravotním postižením prodloužit, nejvýše však o 2 školní roky.

Ředitel školy má možnost ve třídě nebo studijní skupině, ve které se vzdělává handicapované dítě, zřídit funkci asistenta pedagoga.

Žákovi se zdravotním postižením může ředitel školy povolit pokračování v

základním vzdělání do konce školního roku, v němž žák dosáhne dvacátého roku věku (oproti zdravému žákovi, který může studovat v základní škole nejdéle do sedmnáctého roku věku).

Posledním právním dokumentem, který je významný z hlediska vzdělávání dětí se zdravotním postižením je **vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných**. Popisuje, že vzdělávání těchto dětí se uskutečňuje s pomocí podpůrných opatření, která jsou odlišná nebo jsou poskytována nad rámec individuálních pedagogických a organizačních opatření spojených se vzděláváním žáků stejného věku ve školách.

Podpůrnými opatřeními při speciálním vzdělávání se pro účely této vyhlášky rozumí využití speciálních metod, postupů, forem a prostředků vzdělávání, kompenzačních, rehabilitačních a učebních pomůcek, speciálních učebnic a didaktických materiálů, zařazení předmětů speciálně pedagogické péče, poskytování pedagogicko-psychologických služeb, zajištění služeb asistenta pedagoga, snížení počtu žáků ve třídě nebo jiná úprava organizace vzdělávání zohledňující speciální vzdělávací potřeby žáka (§ 1, odst. 2).

Důležité je i ustanovení o nejlepší formě vzdělávání žáků se zdravotním postižením – přednostně se vzdělávají formou individuální integrace v běžné škole, pokud to odpovídá jejich potřebám a možnostem a podmínkám a možnostem školy.

Významné je i zakotvení asistenta pedagoga při podpoře vzdělávání handicapovaných dětí. Hlavními činnostmi asistenta pedagoga jsou pomoc žákům při přizpůsobení se školnímu prostředí, pomoc pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti, pomoc při komunikaci se žáky, při spolupráci se zákonnými zástupci žáků a komunitou, ze které žák pochází.

Ve třídách určených pro žáky s těžkým zdravotním postižením mohou zabezpečovat výchovně vzdělávací činnost souběžně 3 pedagogičtí pracovníci, z nichž 1 je asistent pedagoga. (Změna oproti vyhlášce č. 399/1991, kde bylo zakotveno, že na vzdělávání handicapovaných dětí se podílejí 2 pedagogové.)

Vytvoření pozice asistenta pedagoga je významným kvalitativním posunem v individuální práci s handicapovanými dětmi.

4 Diskuse

V této části bych se chtěla zaměřit na vzájemné porovnání právních pramenů a to z hlediska časového, kvalitativního i kvantitativního.

Na přelomu 19. a 20. století se kategorie jednotlivých typů postižení příliš neodlišovaly. Avšak z právních pramenů je možné odvozovat, že smyslová postižení byla akceptována lépe než mentální (v zákonech z tohoto období se o mentálně postižených nehovořilo jako o kategorii schopné vzdělávání). Snad z toho důvodu, že smyslová postižení byla většinou důsledkem pracovních či jiných úrazů, zatímco mentální postižení se pokládalo především za vrozené.

V roce 1925 se poprvé v právním dokumentu hovořilo o dětech se všemi druhy postižení a poprvé se ustanovila možnost speciálního vzdělávání, tzn. speciální školy.

V průběhu 70. let se legislativa poprvé zaměřuje na děti s poruchou čtení a psaní a školní přizpůsobivosti. Jsou pro ně zřizovány specializované třídy, které umožňují individuální práci s takovými žáky. Dále se rozšiřuje nabídka škol, na kterých se mohou vzdělávat děti s handicapem, jedná se o zrakově postižené, kteří mohou studovat na konzervatoři pro mládež s vadami zraku či na odborné ladičské škole. V období 70. let se také setkáváme s pojmy zvláštní a pomocná škola. Ani v tomto období se však nadále nepočítá s integrací postižených dětí do běžných škol.

Pojem integrace přichází až na začátku 90. let, kdy se uvažuje o možnosti handicapované děti začlenit mezi běžnou populaci. V průběhu 90. let je zakotven v právních dokumentech pojem praktická škola. V roce 1997 se rozšiřuje nabídka vzdělávání na děti s diagnózou autismu. Na konci 90. let byly vytvářeny podmínky i pro možnost vzdělávání těžce zdravotně postižených.

Z popisovaných právních dokumentů v průběhu dějin vyplývá stále větší snaha o začleňování zdravotně postižených do společnosti. Tato snaha je patrná i z postupného vytváření a vylepšování podmínek pro vzdělávání lidí s nejrůznějšími handicapem.

Dále je možné vypořádat zkvalitnění práce se zdravotně postiženými. V období, kdy se začaly formulovat snahy o začleňování postižených do společnosti, nebyly ještě rozlišovány jednotlivé druhy postižení a způsob vzdělávání byl ponechán na rozhodnutí školy. Teprve později (30. léta) byla možnost vzdělávání posuzována a vyhodnocována učiteli ve spolupráci s lékaři. V současné době se dítě s postižením

podrobí vyšetření ve speciálně pedagogickém centru, jehož tým je tvořen zpravidla speciálním pedagogem, psychologem a sociálním pracovníkem. Na základě doporučení SPC je rodičům žáka nabídnut takový typ vzdělávání, který co nejvíce odpovídá jeho možnostem.

V průběhu dějin se i významně měnila možnost zproštění povinné školní docházky pro zdravotně postižené dítě. Zatímco v počátcích 20. století o zproštění povinnosti chodit do školy rozhodovali pouze učitelé, v pozdější době měl značný vliv i lékař, který se vyjadřoval ke zdravotní způsobilosti dítěte navštěvovat školu. V 80. letech se výrazný vliv na rozhodování o možnosti navštěvovat školu přesunul na pedagogicko-psychologickou poradnu či speciálně-pedagogické centrum.

Z kvantitativního hlediska (podle množství přijatých zákonů, vyhlášek a pokynů) vyplývá, že po roce 1989 se na děti se specifickými vzdělávacími potřebami zaměřovala legislativa podstatně více než v minulých obdobích. Z toho vyplývá i stále větší otevřenost společnosti k problémům postižených a snaha o jejich integraci a zkvalitnění jejich života.

Počet přijatých právních norem

	Přelom 19. a 20. století	Období první republiky	Období nacistické okupace	Období poválečné a budování socialismu	Současné období
Počet zákonů a nařízení	3	3	0	5	3
Počet vyhlášek	0	0	0	1	5
Počet metodických pokynů, instrukcí a směrnic	0	0	0	4	5

Pohled do historie ukázal, že máme na co navazovat. Poměrně progresivní trend speciálního vzdělávání první republiky směřující k co největší samostatnosti – tudíž zvyšování kvality života, to je jeden ze základních pilířů, na němž staví i dnešní

speciální pedagogika a příbuzné obory. Také se ukázalo, jak jsou totalitní režimy proti integrační, resp. represivní, pronásledující jakékoliv odlišnosti.

5 Závěr

Lidé se zdravotním postižením musí překonávat řadu překážek a omezení, které částečně vyplývají z existence daného postižení, částečně jsou dány handicap - omezeními, které jim v průběhu svého vývoje postavila do cesty společnost.

Česká republika se v posledních letech zařadila mezi státy, které si uvědomují zvýšenou odpovědnost společnosti za odstraňování fyzických a především psychických bariér, bránících lidem se zdravotním postižením v plnohodnotné účasti na životě. Myslím si, že toto uvědomění můžeme pozorovat i podle toho, že v posledním období byly přijaty tři Národní plány, které měly přispět ke zlepšení postavení handicapovaných ve společnosti. Poslední dosavadní materiál tohoto druhu byl přijat vládou ČR 14.4.1998.

Stěžejním cílem vzdělávání občanů se zdravotním postižením zůstává zajištění rovného přístupu ke vzdělání. Společná školní docházka bude stále více chápána jako standardní pedagogické opatření a současně bude působit jako důležitý faktor sociální integrace.

Dle mého názoru je základním cílem následujících let umožnit většímu počtu dětí a žáků se zdravotním postižením společné vzdělávání s ostatními dětmi, při zachování vysoké míry úrovně vzdělávání. Tento cíl by měl být chápán nejen jako naplnění jednoho ze základních lidských práv dětí se zdravotním postižením - právo na vzdělání, ale i jako významný prostředek vlivu na postoje a soudy majoritní společnosti, a tím i na kvalitu společného soužití všech členů společnosti.

6 Literatura

1. BĚLINA, P., et al. *Dějiny země koruny české II*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1992. 309 s. ISBN 80-85192-30-6.
2. BLAŽEK, Bohuslav, OLMROVÁ, Jiřina. *Světy postižených: sociální posila v rodinách s mentálně retardovaným dítětem*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1988. 179 s.
3. FILIPIOVÁ, Daniela. *Život bez bariér: projekty a rekonstrukce*. Praha: Grada, 1998. 101 s. ISBN 80-7169-233-6.
4. HUTAŘ, Jan. *Sociálně právní minimum pro zdravotně postižené*. Praha: Sdružení zdravotně postižených v ČR, 1999. 116 s. ISBN 80-85099-06-3.
5. JESENSKÝ, Ján a kol. *Kontrapunktů integrace zdravotně postižených*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1995. 175 s. ISBN 80-7184-030-0.
6. JESENSKÝ, Ján. *Prostor pro integraci*. Praha: Comenia Consult, 1993. 129 s.
7. KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
8. NOVOSAD, Libor. *Některé aspekty socializace lidí se zdravotním postižením: kapitoly ze sociologie handicapu*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 1997. 50 str. 80-7083-268-1.
9. RYŠKA, Radovan. *Právo pro střední školy*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1994. 176 s. ISBN 80-7168-122-9.
10. ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1975. 325 s.
11. TITZL, Boris. *Postižený člověk ve společnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 2000. 248 s. ISBN 80-86039-90-0.
12. VÁGNEROVÁ, Marie - HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana - ŠTECH, Stanislav. *Psychologie handicapu*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 230 s. ISBN 80-7184-929-4.
13. VÍTKOVÁ, Marie a kol. *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido, 1998. 181 s. ISBN 80-85931-51-6.
14. WOOD, P. H. N. *International Classification Of Impairments Disabilities And Handicaps*. WHO: Geneva, 1980

15. *Národní plán vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením: schválený usnesením vlády ČR č. 256 ze dne 14. dubna 1998.* Praha: Sbor zástupců organizací zdravotně postižených, 1998. 38 str.
16. *Postižený člověk v dějinách I.: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe.* Editor: Tibor Vojtko. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. 48 s. ISBN 80-7041-007-8.
17. *Sbírka říšských zákonů školských.* Upravil Josef Král, Praha: Alois Wiesner, 1894. xxxii, 639 s.
18. *Sbírka zemských zákonů školských.* Upravil Josef Král, Praha: Alois Wiesner, 1894. ciii, 641-1158 s.
19. *Říšský zákon o školách obecných s nejdůležitějšími nařízeními prováděcími a definitivním řádem školním a vyučovacím pro školy obecné a měšťanské.* Praha: císařský královský školní knihosklad, 1907.
20. *Zákon č. 17/1870 mor.z.z., kterým se upravuje zřizování, udržování a navštěvování veřejných škol obecných*
21. *Zákon č. 16/1873 čes.z.z., jímž se upravuje zřizování a vydržování veřejných škol obecných*
22. *Zákon č. 38/1880 čes.z.z, kterým se objasňuje zákon, daný dne 24. února 1873, č. 16 čes.z.z., jímž se upravuje zřizování a vydržování veřejných škol obecných*
23. *Zákon č. 41/1901 slez.z.z., o zřizování, navštěvování a vydržování veřejných obecných škol*
24. *Zákon č. 189/1919 Sb o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích*
25. *Zákon č. 205/1919 Sb. , jímž se mění § 48 říšského zákona o školách obecných*
26. *Nařízení č. 473/1919 Sb. o provedení změny § 48 říšského zákona o školách obecných*
27. *Zákon č. 295/1920 Sb. o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích*
28. *Zákon č. 226/1922 Sb., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských*

29. *Vládní nařízení 64/1925 Sb., kterým se provádí zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských*
30. *Zákon č. 86/1929 Sb. o pomocných školách (třídách)*
31. *Vládní nařízení č. 198/1935 Sb., kterým se určují tituly učitelů veřejných škol obecných, měšťanských a pomocných*
32. *Zákon č. 233/1935 Sb., kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a vydržování veřejných měšťanských škol, o docházce do nich a o jejich správě*
33. *Zákon č. 72/1936 Sb. o zproštění povinnosti choditi do veřejné školy obecné nebo měšťanské*
34. *Zákon č. 176/1937 Sb., kterým se mění zákon ze dne 13. července 1922, č. 226 Sb. z. a n., o školách obecných a měšťanských*
35. *Vládní nařízení č. 176/1939 Sb. o nejvyšším počtu dětí ve třídě obecné nebo měšťanské školy*
36. *Vládní nařízení č. 257/1940 Sb., kterým se prodlužuje účinnost vládního nařízení ze dne 16. června 1939, č. 176 Sb., o nejvyšším počtu dětí ve třídě obecné nebo měšťanské školy*
37. *Vládní nařízení č. 222/1941 Sb., o nejvyšším počtu dětí v třídách německých obecných a měšťanských škol*
38. *Zákon č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež*
39. *Zákon č. 95/1948 Sb. o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)*
40. *Nařízení č. 196/1948 Sb., kterým se provádějí ustanovení školského zákona o školách národních a středních*
41. *Zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon)*
42. *Zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon)*
43. *Instrukce č. 4151/72-201 pro zřizování specializovaných tříd pro děti s poruchou čtení a psaní a specializovaných tříd pro děti s poruchou školní přizpůsobivosti na základních devítiletých školách*
44. *Směrnice č. 19 190/74 o individuálním vyučování dětí, které nemohou ze zdravotních důvodů docházet do školy*
45. *Směrnice č. 21 000/76-201 o organizaci a studiu na konzervatoři pro mládež s vadami zraku v Praze*

46. *Směrnice č. 21 201/76-201 o organizaci a studiu na odborné ladičské škole pro mládež s vadami zraku v Praze*
47. *Zákon č. 63/1978 Sb. o opatřeních v soustavě základních a středních škol*
48. *Zákon č. 76/1978 Sb. o školských zařízeních*
49. *Narižení č. 91/1978 Sb., jímž se prodlužuje povinná školní docházka na některých školách pro mládež vyžadující zvláštní péči*
50. *Vyhláška č. 93/1978 Sb. o základní škole*
51. *Vyhláška č. 95/1978 Sb. o školách pro mládež vyžadující zvláštní péči*
52. *Vyhláška č. 130/1980 Sb. o výchovném poradenství*
53. *Vyhláška č. 4/1981 Sb. , kterou se mění a doplňuje vyhláška ministerstva školství České socialistické republiky č. 95/1978 Sb., o školách pro mládež vyžadující zvláštní péči*
54. *Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon)*
55. *Vyhláška č. 123/1984 Sb. o základní škole*
56. *Vyhláška č. 124/1984 Sb. o středních školách*
57. *Vyhláška č. 49/1986 Sb. o školách pro mládež vyžadující zvláštní péči*
58. *Zákon č. 171/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon)*
59. *Zákon č. 522/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon), ve znění zákona č. 171/1990 Sb.*
60. *Vyhláška č. 291/1991 Sb., o základní škole*
61. *Zákon č. 390/1991 Sb. o předškolních zařízeních a školských zařízeních*
62. *Úplné znění č. 395/1991 Sb. zákona České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, jak vyplývá ze změn a doplňků provedených zákonem České národní rady č. 31/1984 Sb. a zákonem České národní rady č. 390/1991 Sb., o předškolních zařízeních a školských zařízeních*
63. *Vyhláška č. 399/1991 Sb. o speciálních školách a speciálních mateřských školách*
64. *Oznámení č. 23 492/94-24 Osnovy pomocné školy*
65. *Zákon č. 138/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon), ve znění zákona č.*

- 188/1988 Sb., zákona č. 171/1990 Sb., zákona č. 522/1990 Sb., zákona č. 134/1993 Sb., zákona č. 190/1990 Sb., zákona č. 331/1993 Sb., nálezu Ústavního soudu České republiky č. 49/1994 Sb. a zákona č. 256/1994 Sb., a zákon České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění zákona České národní rady č. 31/1984 Sb., zákona České národní rady č. 390/1991 Sb. a zákona č. 190/1993 Sb.
66. Metodický pokyn č. 13 845/95-24 k integraci zdravotně postižených dětí a žáků do škol a školských zařízení ve školním roce 1995/1996
 67. Metodický pokyn č. 17 908/95-24 k doplnění vzdělání poskytovaného základní školou pro absolventy zvláštních škol
 68. Metodický pokyn č. MS22/95 k integraci zdravotně postižených dětí a žáků do škol a školských zařízení ve školním roce 1995/1996 - dodatek
 69. Metodický pokyn č. 17 777/96-24 k integraci zdravotně postižených dětí a žáků do škol a školských zařízení ve školním roce 1996/1997
 70. Metodický pokyn č. 18 371/96-24 k doplnění vzdělání poskytovaného zvláštní školou
 71. Oznámení č. 28 257/96-24 Logopedická péče v učebním plánu speciální základní školy pro žáky s vadami řeči
 72. Úplné znění č. 258/1996 Sb. zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn a doplnění
 73. Vyhláška č. 127/1997 Sb. o speciálních školách a speciálních mateřských školách
 74. Vyhláška č. 139/1997 Sb. o podmínkách odborné a pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků a o předpokladech kvalifikace výchovných poradců
 75. Metodický pokyn č. 18 996/97-22 k integraci dětí a žáků se zdravotním postižením do škol a školských zařízení ve školním roce 1997/1998
 76. Metodický pokyn č. 19 843/97-22 k zápisům do školy dětí s těžkým mentálním poškozením
 77. Učební plán č. 24 035/97-22 pomocné školy
 78. Informace č. 25 602/97-22 Charakteristika postižení více vadami
 79. Pokyn č. 26 536/97-22 k organizaci činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež

80. *Rozhodnutí č. 19 096/97-24 o doplnění vzdělání poskytovaného pomocnou školou*
81. *Učební plán č. SK24/97 zvláštní školy*
82. *Metodický pokyn č. 10 182/98-24 ke klasifikaci a hodnocení žáků zvláštní školy*
83. *Metodický pokyn č. 21 224/98-24 k zabezpečení logopedické péče ve školství*
84. *Metodický pokyn č. 28 498/99-24 k zajištění přeřazení úspěšných žáků zvláštních škol do základních škol*
85. *Směrnice č. 13 710/2001-24 k integraci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do škol a školských zařízení*
86. *Metodický pokyn č. 13 711/2001-24 k vzdělávání žáků se specifickými poruchami učení nebo chování*
87. *Metodický pokyn č. 24 049/2002-24 k organizaci činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež a stanovení výše úhrady za stravování a ubytování podle § 16 odst. 3 zákona č. 109/2002 Sb.*
88. *Zákon č. 182/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů*
89. *Vyhláška č. 233/2003 Sb., kterou se mění vyhláška č. 130/1980 Sb., o výchovném poradenství*
90. *Vzdělávací program č. 15 988/2003-24 Rehabilitační vzdělávací program pomocné školy*
91. *Metodický pokyn č. 15 989/2003-24 k doplnění vzdělání poskytovaného pomocnou školou*
92. *Metodický pokyn č. 27 083/2003-56 k Rozvojovému programu na podporu vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve speciálních školách*
93. *Vyhláška č. 9/2004 Sb., kterou se mění vyhláška č. 291/1991 Sb., o základní škole, ve znění pozdějších předpisů*
94. *Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*
95. *Vyhláška č. 48/2005 Sb. o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky*

96. *Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*
97. *Vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných*
98. *Zákon č. 158/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění zákona č. 383/2005 Sb.*
99. *Vyhláška č. 454/2006 Sb., kterou se mění vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky*
100. *Vyhláška č. 62/2007 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných*